

ПРОБЛЕМА ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В АКсіОЛОГІЧНОМУ АСПЕКТІ (ІСТОРІЯ І СТАНОВЛЕННЯ)

Постановка проблеми. Аналіз рівня професійної підготовки вчителя в Україні нині дозволяє зробити висновки про необхідність серйозного перегляду її змісту. Концепція педагогічної освіти та діючі програми звертають увагу вчених і практиків на посилення технологічного аспекту підготовки вчителя, на накопичену сучасною школою палітру освітніх технологій, напрацьовані підходи до гуманізації педагогічної взаємодії педагога з дитиною і колективом у цілому [4, с.3].

Унаслідок посилення демократичних тенденцій у житті суспільства освітні системи, як його значущі складові, почали переносити акцент із масових педагогічних явищ на особистість дитини, вивчення можливостей і обставин її індивідуального розвитку, умов саморозкриття і самореалізації людини на різних етапах її життєдіяльності. Тенденція особистісної орієнтованості освітніх систем виявляється й у педагогічній освіті, насамперед у підготовці майбутніх учителів (О. Абдулліна, Е. Белозерцев, В. Бондар, В. Семиченко, М. Шкіль).

Ідея особистісно і практично орієнтованої підготовки майбутнього вчителя визначена у вітчизняній психолого-педагогічній літературі теоретико-методологічного рівня (І. Бех, О. Падалка, І. Прокопенко, В. Євдокимов). Одним із провідних завдань повинно стати створення такого освітньо-розвивального середовища, в основу якого покладено спільну діяльність суб'єктів навчального процесу, розроблену теорію педагогічної взаємодії. Незважаючи на розуміння важливості цих завдань, проблема все ще залишається не вирішеною. Отже, **актуальність** розробки теоретико-методологічних основ підготовки майбутніх учителів до педагогічної взаємодії є науково доцільною.

Вітчизняні науковці, розглядаючи питання про педагогічну взаємодію, вбачають цілі педагога, діяльність якого спрямована на те, щоб навчати, у підготовці педагогічного процесу – діагностика учнів, вибір типу педагогічного впливу, планування й організація навчальної діяльності учня – та його здійсненні, тобто формуванні мотивації дій, управлінні навчальною

діяльністю учня (О. Рудницька, О. Андреева, З. Джалиашвілі, В. Кухаренко, О. Полат, П. Стефаненко, В. Солдаткіна, С. Сисоєва.).

Психологічні дослідження підтверджують думку про те, що психологія людини формується, у взаємодії з об'єктами її діяльності (С. Рубінштейн, Г. Костюк), тому майбутні вчителі повинні бути озброєні теоретичними та методичними знаннями, уміннями та навичками створювати такі умови для своїх учнів, які спонукали б їх до самостійної роботи і до спільної колективної діяльності, яка базується на загальнолюдських цінностях.

Мета роботи: огляд історії і становлення проблеми педагогічної взаємодії в аксіологічному аспекті.

Виклад основного матеріалу. Розглядаючи проблему педагогічної взаємодії у процесі її становлення та сучасного стану, необхідно зробити екскурс до витоків цієї проблеми.

У психології поняття «взаємодія» трактують як процес впливу об'єктів один на одного, що визначає їхню взаємозумовленість і зв'язок. У соціальній психології це поняття використовують для характеристики міжособистісних контактів людей у процесі спільної праці, опису взаємних впливів, які вони чинять один на одного.

У педагогічній науці немає одностайного визначення поняття про педагогічну взаємодію. У деяких працях для позначення взаємин суб'єктів навчального процесу використовуються терміни «педагогічна взаємодія» і «педагогічний вплив». Під педагогічною взаємодією розуміють узгоджену діяльність, спрямовану на досягнення спільних цілей, на розв'язання учасниками педагогічного процесу значущих для них проблем чи завдань [2, с.18].

Інші автори педагогічну взаємодію розглядають як систему синергетичної взаємодії суб'єктів навчального процесу, що розгортається на рівні різних діяльнісних підсистем і спрямовану на навчання, освіту, виховання, розвиток, формування особистості [1, с.57].

Ми ж розглядаємо педагогічну взаємодію з позиції педагогічної аксіології як найважливішої.

Педагогічна аксіологія – це галузь педагогічного знання, яка розглядає освітні цінності з позиції самоцінності людини і здійснює ціннісні підходи до освіти на основі визнання цінності самої освіти. Створюючи ієрархію освітніх цінностей, педагогічна аксіологія визначає ціннісну свідомість, ціннісне ставлення та ціннісну поведінку особистості [6, с.99].

Вершиною системи ціннісних орієнтацій особистості є життєвий ідеал – образ омріяного майбутнього. Ціннісні орієнтації, на думку педагогів, структура багатоконтексна. Вона включає в себе *когнітивний компонент*, що відображає соціальний досвід особистості; *емоціональний компонент*, який характеризується ставленням особистості до цінностей і розкриває зміст цього ставлення; *поведінковий компонент*, який обумовлює дії і вчинки відповідно до конкретної ситуації [6, с.68].

Ідея педагогічної взаємодії не є новітньою. Стародавня східна філософія велику увагу приділяла вивченню внутрішнього світу людини. Індійські філософи найвищою реальністю всесвіту вважали дух – брахман, поєднуючи його з поняттям «душа». Душа є «згустком чистого розуму» та знаходиться «в стані чистого блаженства» [5, с.9]. Процес навчання розглядається в будизмі як нескінченний процес передачі цінностей через педагогічну взаємодію педагог – учень, де об'єктом є людські цінності.

Суфізм – це також процес самопізнання за допомогою Любові, Поваги, Знань. У суфізмі учитель веде учнів до розуміння своєї внутрішньої природи. Він не потребує від них того, чого не розуміє сам, а нездатному учню дає те, що той зможе зрозуміти. Вчинки учителя відповідають тому, чого він вчить своїх учнів.

Демокрит розглядав необхідним поєднання виховання з природою дитини, з його інтересами та доводив непотрібність примусу. «Кращим, з точки зору доброчесності, буде той, хто іде до неї завдяки внутрішнього бажання та словесним переконанням, ніж той, хто законом та силою» [5, с.11]. Вчення Демокрита включає в себе низку відгуків щодо особливості виховання, наприклад про необхідність формування постійної звички до праці, позитивної мотивації навчання на основі переконання тощо.

Сократ вважав, що знання – благо, тому що воно допомагає відрізнити реальне добро від мнимого. Всі поняття можна розкрити через визначення, а підвести підсумок через індукцію. Визначенню поняття передують бесіди. Саме в ній мнимо знання змінюється завдяки розкриттю протиріч. Бесіда повинна збуджувати мозок до пошуку істин. Головним вкладом Сократа у розвиток педагогічної думки була його «майєвтика» - метод діалектичних суперечок, завдяки яким учень пізнавав істину.

У Середні віки навчання, школа розумілись в основному як служіння Богу. Бог – це найвище благо, єднання Істини, Добра, Краси та джерело моральних цінностей. Ця епоха додала в педагогічну думку персоналізм і психологізм. Також Середньовіччя характеризується неоднозначністю трактування цінностей. Гуго Сен-Вікторський, один із відомих філософів цього періоду, у своїй роботі «Дидаскаліон» визначив цілі, зміст і методи педагогічного процесу. Одним із головних методів засвоєння знань він вважав читання, займаючись яким учень тренує пам'ять, наполегливість, вчиться розмірковувати.

Епоха Відродження ставить на перше місце цінність Особистості, її Достойності та Права, цінність Блага людини, її всебічного розвитку. Гуманісти цього часу вважали необхідним всебічний та гармонійний розвиток індивіду, тому поняття цінностей розглядалось ними у взаємозв'язку з людиною. Цінності розглядалися через призму розуміння самоцінності людської особистості, тому цінності матеріальні залежали від того, яку думку мала про них людина (Монтень).

XVII століття подарувало світу імена філософів, чий вчення, погляди на освіту і нині не втратили своєї значущості: Ф. Бекон, Т. Гоббс, Р. Декарт, Б. Паскаль, Д. Локк, Г. Лейбніц. У цей період уперше було використано поняття «цінність» (Гоббс), визначено його предметний зміст (Лейбніц), визначились різні підходи до розуміння цінності у філософії. Водночас зовсім новим стало розуміння цінності людської особистості. Зростання цінності знання, формування в суспільній свідомості культури знань, нове розуміння ідеї гармонійного розвитку особистості як можливості вільного вибору діяльності у зв'язку зі своїми можливостями та інтересами створили передумови для виведення педагогіки в окрему галузь знань.

Д. Локк вважав досвід головним джерелом знань, хоча ідеї, що народжуються в досвіді не є знаннями. Вони лише матеріал для знань, що перероблює мозок шляхом порівняння, сполучення та абстракції. Таким чином прості ідеї перетворюються в більш складні.

Предметом вивчення філософії Відродження стали психічні процеси людини, її особистісні якості, творче мислення, що надалі подіяло на розвиток не тільки філософської, а ще й педагогічної думки.

Абсолютною цінністю на думку німецького філософа І. Фіхте є життя, а критерієм цінності – діяльність. Стимулом до розвитку педагогічної аксіології були праці німецького філософа Гегеля, який вважав освіту та виховання основними цінностями як окремого індивіда, так і всього людства. Виховання філософ вважав другим народженням людини, яке потрібно їй, щоб вийти з первісного тваринного стану і стати розумною істотою. Виховання повинно бути таким, щоб освічена людина могла лишити на всьому, що вона робить, «відбиток всеохоплюючого» [5]. Ця думка Гегеля вражає своєю актуальністю для сучасної епохи.

Говорячи про цінність освіти, Гегель підкреслював, що освічена людина як духовне створіння в більшій мірі здатна керувати своїми відчуттями. Однак у розвитку відчуттів, на його думку, має значення не тільки освіта, але й цілі людини, її ціннісні орієнтації. Освіта також важлива для розвитку уваги, уявлення та мислення.

Педагогічна практика початку 20-х років XX ст. характеризувалася врахуванням активності вихованців, їхніх потреб та інтересів; організацією спеціальної педагогічної взаємодії, спрямованої на досягнення значущої мети. У працях А. Макаренка значне місце займає поняття «проектування особистості», яке здійснюється під керівництвом педагога за допомогою певного «інструментування». Механізм організації педагогічної взаємодії у виховній системі А.С. Макаренка був зумовлений завданнями й цілями розвитку суспільства, потребою у визначеному на той час типі особистості.

До кінця 20-х років відбувається закріплення основ державної педагогіки й здійснюється повернення до принципів «офіційної педагогіки», до розробки педагогічних технологій із позицій прагматизму. У «Педагогічній енциклопедії» за редакцією А. Калашникова, в якій були узагальнені результати розвитку педагогічної думки тих років, говориться про виховання як певну галузь соціальної практики, що має нормативно-технічний характер. Наука педагогіка визначається як «цільова, що відповідає меті держави у зміні поведінки як дорослого населення, так і дітей, юнацтва».

Ідеологічна спрямованість держави у вихованні особливо яскраво виявилася після виходу в світ постанови «Про педагогічні перекирення в системі Наркомпросів» від 4 липня 1936 року: поступово скорочуються і зникають праці з дослідження дитячої психіки, закриваються психологічні лабораторії, кабінети. Це сприяло тому, що в педагогічній науці зникає дитина як суб'єкт вивчення, а проблема педагогічної взаємодії не постає взагалі.

Панівною стає ідеологія підготовки «гвинтиків» виховної системи, поведінка яких зводилась лише до виконання «визначень ззовні» і була зумовлена політичною системою.

Історично склалося так, що інтерпретація теоретичних постулатів педагогіки весь час була підконтрольною домінуючий у суспільстві соціальній і духовній силі: пануючий ідеології, релігійній конфесії, державній політиці.

Так, ідеологія Спарти на перший план ставила фізичне виховання, середньовічне християнство – покору, Відродження – свободу думки, а підходи до педагогіки у вітчизняній історії радянського періоду – пріоритет ідейно-політичного і трудового виховання мас.

Сучасне демократичне суспільство, яке проголосило людину найвищою цінністю, висуває нові підходи у підготовці майбутнього вчителя до педагогічної взаємодії в аксіологічному аспекті, що забезпечує конструктивні стосунки з природою, людини з людиною, наповнює життя гідним змістом і робить його самоцінним і повнокровним.

Виходячи з визначення навчально-виховної діяльності як «м'якого» управління процесом формування й розвитку особистості дитини за рахунок створення сприятливих для цього процесу умов (Х. Лійметс), освіті необхідно спрямувати діяльність педагогів на реалізацію такої системи, концепція якої була б просякнута духом гуманізму і спрямована на оволодіння учнями загальнолюдськими цінностями у всіх сферах життя.

Для успішного вирішення цих задач потрібне теоретичне обґрунтування та вироблення наукових підходів, насамперед щодо підготовки майбутніх учителів до педагогічної взаємодії.

Висновки. Поняття «педагогічна взаємодія», яке становить основу теоретико-методичної системи підготовки майбутнього вчителя, відображає специфіку, характер і особистісно-орієнтоване спрямування суб'єкт – суб'єктної взаємодії вчителя й учня, учня й учня тощо і вимагає спеціальної розробки. Огляд історичних витоків з поставленої проблеми свідчить про недостатню вивченість цього напрямку педагогічної теорії і практики.

Література:

1. Каган М.С. Философия теории ценностей. – С.-Пб., 1997. – 235 с.
2. Ковальчук Л. Педагогічна взаємодія викладача і студентів під час використання нових інформаційних технологій навчання у процесі вивчення педагогічних дисциплін /Вісник Львів. ун-ту. – Серія «Педагогіка». - №19 – Л., 2005. – с.17-25
3. Макаренко А.С. Книга для родителей: Лекции о воспитании детей. – М.: Правда, 1986. – 448 с.
4. Освітні технології: Навч.-метод. Посіб./О.М. Пехота, А.З. Кіктенко, О.М. Любарська та ін.; За ред. О.М. Пехоти. – К.: А.С.К., 2004. – 256с.
5. Слостенин В.А., Чижакова Г.И. Введение в педагогическую аксиологию: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. – М.: Издательский центр «Академия», 2003. – 192с.
6. Современный словарь по педагогике / Сост. Рапацевич Е.С.. – Мн.: «Современное слово», 2001. – 928 с.

Стаття присвячена проблемі педагогічної взаємодії в аксіологічному аспекті з позиції її історії і становлення.

Ключові слова: педагогічна взаємодія, аксіологія, підготовка майбутнього вчителя.

Розділ 5 **Психолого-педагогічні основи впровадження сучасних інформаційних технологій та інноваційних методик навчання і виховання студентів вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації**

Статья посвящена проблеме педагогического взаимодействия в аксиологическом аспекте с позиции ее истории и становления.

Ключевые слова: педагогическое взаимодействие, аксиология, подготовка будущего учителя.

This article is about the problem of the pedagogical interaction in the axiology aspect from history and development.

Key words: pedagogical interaction, axiology, preparing of the future teachers.